

Medicus christianus - alter Christus*

Valentin POZAIĆ

UVOD

Iznimna mi je čast, i radost, da smijem pozdraviti sve vas ovdje nazočne, ugledne i časne sudionike Osnivačke skupštine Hrvatskog katoličkog liječničkog društva u Zagrebu. Ovakav povijesno značajan i znakovit događaj već je dulje vremena bio priželjkivan, očekivan i pripreman.

Naime, nakon oduljeg žalosnog vremenskog razdoblja ponižavanja i razaranja etičko-moralnog i duhovnog ozračja medicinske profesije, usred nasilno stvorene duhovne pustinje, osjećala se velika potreba obnove i unapređenja ideala medicinske etike. I u ove vedrije dane, ali još ne bez strepnji, u tek stečenom ozračju slobode savjesti, riječi i djelovanja, osniva se ovo Društvo koje u prvi plan i program svog smisla i opstanka stavlja etičko-moralne vrednote koje izviru iz uzvišenog dostojanstva ljudske osobe. Veličanstven je ovo događaj i ugođaj: okupili ste se iz svih krajeva Lijepce naše, nošeni i nadahnuti Duhom Božjim, Duhom Kristova Evanđelja, u želji da odgovorite na poziv Kristove Crkve, da na svom području djelujete kao profesionalci vlastite struke i vjere.

Želja je inicijativnog odbora da članovi Društva »u svom životu i stručnom radu što vjernije svjedoče i provode kršćanska načela u čuvanju ljudskog života od začeća do prirodne smrti.«¹ To je utoliko važnije što smo svjesni da živimo u svijetu iz kojeg dolazi spoznaja: »Da etičke smjernice povremeno više ovise o taktici negoli o etici, nije ništa naročito«² A to što vrijedi općenito i za pojedince, još više vrijedi za takozvane etičke komitete.

* Govor na Osnivačkoj skupštini Hrvatskog katoličkog liječničkog društva (Zagreb, Palmotićeva 31).

1 Statut HKLD, Preambula.

2 M. CHRISTIAENS, Großbritannien will Experimente mit Embryos gesetzlich regeln, u: *Notabene medici. Journal für Ärzte* 2 (Februar 1989.), 61.

Zahtjev je suvremenog doba, i Drugog vatikanskog sabora, da se vjernici udružuju: »Udruženi apostolat izvrsno odgovara ljudskom i kršćanskom položaju vjernika i ujedno je znak zajedništva i jedinstva Crkve u Kristu... U sadašnjim povoljnim prilikama sasvim je nužno da se tamo gdje djeluju laici razvija udruženi i organizirani oblik apostolata.«³

U tumačenju navedenog saborskog odlomka čitamo: »U svim se, dakle, slučajevima u kojima objekt apostolata nije pojedinac, nego zajednica (obitelj, župa, biskupija, društvo) iziskuje zajednički, udruženi apostolat... Apostolat pojedinca možemo nazvati apostolatom od duše do duše. Kada pojedinac stoji pred zajednicom, osjeća se preslabim da za nju nešto učini, jer njezine potrebe nadilaze potrebe jedne duše. Stoga je vrlo važno da se udruži s drugima kako bi zajedničkim naporom namaknuo dobra u zajednici u kojoj živi.«⁴ Udruženi rad obogaćuje i zajednicu i same pojedince koji djeluju unutar društva.

Dužnost mi je ne malena da ovom časnom zboru progovorim upravo o etičko-moralnim načelima i vidicima, dometima i obzorima liječničkog zvanja. Činim to »cum metu et tremore - sa strahom i trepetom« (usp. Fil 2,12), svjestan velike zadaće. Naime, kako je rekao i Sveti otac Ivan Pavao II.: »Tko danas proučava etiku ima veliku odgovornost, bilo u Crkvi, bilo u društvenoj zajednici. Problemi s kojima se suočava to su čovjekovi najozbiljniji problemi: oni problemi o čijem rješenju ovisi ne samo vječno spasenje nego također i njegova budućnost na zemlji.«⁵ Koliko to vrijedi upravo za područje znanosti moderne medicine, nije potrebno posebno dokazivati. Ipak, držim da unatoč svim teškoćama možemo usvojiti izreku sv. Martina, onoga o moštu i vinu: »non recuso labore - ne libim se posla«. Poučeni mudrošću istinskih vjernika, svetaca, uzdajemo se u izreku sv. Ignacija Loyole: »Iskustvo nas uči, da se ondje nadati većem plodu, gdje je mnogo protivština.«⁶

Pokušat ću, dakle, u tri kratke točke iznijeti glavne postavke medicinske etike u svjetlu Evandjelja i nauke Katoličke crkve.

1. DAR ŽIVOTA

Liječnička znanost i vještina, od praiskona pa kroz svu povijest do danas, u službi je čovjekova zdravlja i života. Najosnovnije i najprepoznatljivije

3 II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, KS, Zagreb, 1970., AG 18.

4 R. BRAJIČIĆ, *Dekret o apostolatu laika*, FTI, Zagreb, 1990., str. 236.

5 IVAN PAVAO II., Nagovor profesorima moralne teologije (10.IV.1986.), u: *AAS* 78 (1986.) II, 1102.

6 I. LOYOLA DE, *Načela jezuita*, Mladost, Beograd 1990. (2.izd.), str. 217.

načelo jest ono Hipokratovo: »Nil nocere«, kao i peta riječ Dekaloga: »Non uccidere«. Ta su dva načela u skladnom suzvučju. U svom pozitivnom prepričaju zvuče: Poštuj, čuvaj, unapređuj ljudski život, zdravlje i sposobnosti. No, pitanje o tome što je to ljudski život, postalo je glavnim pitanjem našeg doba.

Ljudski tjelesni život temeljna je vrednota i uvjet svih susljednih vrednota. Temeljno pravo na život, u svoj punini i širini svoga značenja, pretpostavka je i uvjet svih ostalih vrednota i čovjekovih prava. Uzaludno je govoriti o nekim drugim i višim pravima čovjeka, ako nije zajamčeno to prvo: temelj, uvjet i pretpostavka.

Tjelesni život vrednota je u sebi jer on omogućuje način postojanja pojedinca i njegovu pojavnost pred drugima osobama. Ljudski je tjelesni život nosilac osobnog postojanja, mjesto ostvarivanja slobode, temelj nepovratljive osobne povijesti. Tjelesnošću čovjek ostvaruje svoje ljudske međusobne odnose s drugim osobama, kao i svoj odnos sa svojim Stvoriteljem. U tom tjelesnom postojanju pojavljuje se čovjek, kruna svega stvorenja, kao jedino biće stvoreno »na sliku Božju« (Post 1,27), obdaren sposobnošću spoznaje, slobodne odluke, sposobnošću da ljubi. Tjelesni je život uvjet i mjesto gdje se ostvaruje božanski poziv upravljen pojedinoj osobi da se postupno sve više ostvaruje na sliku Božju, da postaje sličnija Bogu, svom izvoru i uviru.

Zato se svaki zahvat u tjelesni život pojedinca, u tijelo čovjeka, tiče cijelog čovjeka i njegove osobe, njegova tjelesnog, duševnog i duhovnog života. Osoba je nosilac tjelesnog života i ona je vezana uz sudbinu tjelesnog života, u ovom postojanju prolaznosti i u onom neprolaznosti. I dosljedno tome, tjelesni život baštini na nepovredivosti ljudske osobe.

Gledajući s motrišta kršćanske antropologije, svaki je ljudski život, ljudska osoba, plod stvaralačke Božje ljubavi. Bogu je svaki pojedinac - u svim svojim razvojnim stupnjevima, u svim zdravim i bolesnim stanjima - neizmjerljivo dragocjen. Svaka je ljudska jedinka stvorena i određena u vremenu za nadvremenito, u prolaznosti za neprolazno, u privremenom za vječni život, za zajedništvo ljubavi s vječnim Bogom, s Onim koji je ljubav (usp. 1 Iv 4, 8. 16).

Promatrajući ljudski život u svjetlu vjere, u nama se rađa strahopoštovanje, osjećaj svetosti u susretu sa životom svakog pojedinca. Zato u crkvenom dokumentu »Dar života« piše: »Ljudski je život svet, jer od samog svog početka uključuje 'Božje stvaralačko djelovanje', i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom.«⁷ A nakon toga čitamo: »Bog je jedini Gospodar života od njegova početka

7 ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života*, Rim - Zagreb, KS 1987., br. 5

do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće.«⁸

Život je dar Božje ljubavi. Ali - nedovršeni dar. Stoga je i zadaća i za pojedinca i za cijelu ljudsku zajednicu. Zahtijeva od svake osobe da ga primi i usvaja s ljubavlju, da ga čuva i unapređuje u skladu s vječnim Božjim nacrtom,⁹ koji svaki pojedinac otkriva u molitvenim i meditativnim dubinama svoje autentično oblikovane savjesti. To potvrđuju i same uvodne riječi spomenutog dokumenta: »Dar života što ga je Bog Stvoritelj i Otac povjerio čovjeku, od njega zahtijeva da bude svjestan njegove neprocjenjive vrijednosti i da za nj preuzme odgovornost.«¹⁰ Svaki se čovjek pokazuje kao pastir života.

2. KULTURA ŽIVOTA

Živimo u vremenu silnih protivnosti i još većih protuslovlja. Nedvojbena, nikada se nije toliko govorilo o čovjekovu dostojanstvu i čovjekovim pravima, nikada nije bilo toliko povelja prava, a opet nikada to dostojanstvo i ta prava nisu bila tako grubo i tako često osporavana i gažena kao danas. Čak ni medicina nije umaknula tom protuslovlju. Čini se da je zadivljujući razvoj medicine postao istodobno i zastrašujući, da je medicina postala ujedno i blagoslov i prokletstvo, ovisno o tome kako se primjenjuje.

Znanstvena postignuća otvaraju ulaz u svetište nad svetištem života, gotovo do u sve pore njegove tajnovitosti: od priprema za nastanak, u samim trenucima čudesnog nastajanja¹¹, pa kroz sve stupnjeve tjelesnoduševnog razvoja, do punine dobi njegove ovozemaljske zrelosti koja se dovršava i posvećuje u času smrti. Ali, tu se nudi i mogućnost da se primjenom genetskog inženjerstva mijenjaju svojstva prirodnog života, da se proizvode razne vrste funkcionalnih ljudi, i to ne više samo prirodnim rađanjem nego i umjetnom proizvodnjom. Prostor manipulacija i zloporabe ljudskim životom u suvremenoj medicini nepredvidiv je.

Nova postignuća omogućuju da čovjek od pastira života, osobito na njegovu početku i kraju, postane zatiratelj života, i to u ime medicinske indikacije. Kakva li protuslovlja: medicina kao umijeće služenja životu, umijeće u službi kulture života, izokreće se u kulturu smrti.

8 Na istom mjestu.

9 »Dode mi riječ Jahvina: Prije nego te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izade, ja te posvetih« (Jer 1,4.-5.; usp. Ps 139.,14.-17.).

10 *Isto*, Uvod 1.

11 »Hvala Ti što sam stvoren tako čudesno, što su djela tvoja predivna. Dušu moju do dna si poznavao, kosti moje ne bjehu Ti skrivene dok nastajah u tajnosti otkan u dubini zemlje« (Ps 139., 14.-15.).

Više puta Ivan Pavao II upozoravao je na tu pojavu, rekavši: »Neka vaše zvanje, rođeno da spašava i promiče ljudski život, ne postane popustljivo pred sličnim zabludama, protusloveći svojim izvornim ciljevima i pretvarajući se u pobornika ne života, nego smrti.«¹²

Kultura smrti uprisutnjuje se na razne načine za cijelog života, ugrožavajući bilo samo postojanje čovjeka, bilo cjelovitost njegova postojanja. Međutim, ona je mnogo prisutnija na početku i na svršetku života. Tada je, naime, pojedinac najnemoćniji da se brani, nemoćno je izručen dobroti ili zloći bližnjih. Ujedno, pokazalo se očitim, postoji i neka nutarnja neizbježiva povezanost između poštovanja i nepoštovanja ljudskog života na njegovu izvoru i na njegovu uviru.

Autentični čovjek-vjernik, liječnik-kršćanin može biti samo i isključivo nositelj i graditelj kulture života. Samo kao nositelj kulture života može časno ispuniti dvije odrednice svoga posvećenja. Prva je odrednica iz Hipokratove zakletve: »Apsolutno ću poštovati ljudski život od samog začetka.«¹³

Druga je odrednica iz Evandjelja. Krist Gospodin, božanski liječnik, iscjelitelj tijela, duha i duše, rekao je za sebe: »Ja dođoh da život imaju, u izobilju šta ga imaju« (Iv 10,10). Isus daje primjer sveobuhvatne kulture života, brige za čovjeka u njegovoj cjelokupnosti. Na tu sveobuhvatnu, cjelovitu kulturu života - »bilo to zgodno ili nezgodno« (2 Tim 4,2) u pojedinim vremenskim, prostornim i ideološkim okolnostima - pozvan je i liječnik.

Na posve naročit način svakom su liječniku, u susretu s čovjekom-patnikom, upravljene Kristove riječi: »Što god učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« (Mt 25,40). Isus Krist, božanski liječnik, primjer je i uzor svakom zemaljskom liječniku. Poruka bi bila, sažeto rečeno: *Christus medicus - Medicus alter Christus*.¹⁴

3. ETIKA OSOBE

Zbog zapaženih suvremenih postignuća medicina je kadra otkriti, suočiti se i nadvladati brojne, do jučer neizlječive, bolesti. I za područje medicine vrijedi izjava: »Napredak je tako silan da nam se čini da znamo sve.«¹⁵

12 IVAN PAVAO II., Govor liječnicima anestezičarima (4.X.1984.), u: *AAS* 77 (1985.) 135.

13 Usp. *Medicinska enciklopedija*, JLZ, Zagreb 1967., sv. 2, 38.

14 Usp. R. DEGKWITZ, *Christus medicus - Medicus alter Christus*, u: *Arzt und Christ* 1 (1985.) 13.-22.

15 I.ŠLAUS, *The University and the Link Between two Cultures: Scientific-Technological and humanistic*, u: *Interscientia* 2 (1984.), sv. 9, 69.

Uvježava se očekivanje da će medicina jednog dana prijeći još i one za sada preostale granice, da će pobijediti i svog, zabludno misleći, glavnog neprijatelja - smrt. Polazi se, naime, od pogrešne pretpostavke da je zadaća medicine da se bori protiv same pojave smrti. Naprotiv, zadaća je medicine da se brine za život, da čuva i unapređuje zdravlje. Svjesna da je smrt neizbježiva stvarnost zemaljskog života, medicina se bori protiv smrti samo ukoliko se ta pokazuje kao patološka pojava.

Neprihvatanje vlastitih ograničenja i uvjetovanosti neizbježno rađa tjeskobnim i neljudskim pristupom činjenici umiranja i smrti. Odatle pak dolaze neljudske i moralno neprihvatljive ponude za čovjeka dostojno umiranje.

U silnom zanosu potanko i strogo specijaliziranih analiza i terapija bolesti i pojedinih organa, subjekt sve više uzmiče u pozadinu. Usred strojeva gubi se jednako osobnost čovjeka-liječnika i čovjeka-patnika. Gase se odnosi osoba - osoba, a pažnja se posvećuje radu, mjerenjima i ishodu stroja. Čovjek kao cjelina sve više nestaje s horizonta glavnog zanimanja medicine. Medicina je u pogibelji da zbog brige za mnoge izdvojene vidike zdravlja i borbe protiv bolesti, izgubi čovjeka, i da se tako sama onečvječi.

Istinita je izreka: »Sedare dolorem, opus divinum est.« Ali, to nedvojbeno mora značiti: sedare dolorem hominis! To jest, ne samo ukloniti fizičku bol, nego ublažiti ili po mogućnosti posvema ukloniti bol čovjeka na svim njezinim razinama djelovanja, a te su: tjelesna, duševna i duhovna. Drugim riječima, pred liječnikom je uvijek patnik-osoba,¹⁶ tj. subjekt a ne objekt; pred njim je osoba sa svim svojim sastojnicama koje tkaju ljudsko biće, kao što su biološke, fiziološke, emocionalne, psihičke, socijalne, etičke i religiozne. Povijesno iskustvo svjedoči da je autentična medicina išla stoljećima ukorak s autentičnom religijom. I nije slučajno da su prva predavanja i prvi kolegiji medicinske etike i pastoralne medicine zasnovani upravo na teološkim učilištima.

Jedino iz pogleda na cjelinu čovjeka, ovozemaljsku i nadzemaljsku, iz holističkog - cjelovitog i sveobuhvatnog - etičko-moralnog nazora može se razumjeti nedostižni ideal definicije zdravlja, kako je daje Svjetska zdravstvena organizacija, a koja zahtijeva »stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja«. Očito da je osim čisto znanstveno-medicinskog pristupa patniku-osobi od odsudnog značenja onaj izrazito osobni, koji ima u vidu cjelokupni nutarnji i vanjski svijet svake pojedine osobe.

U svojoj prvoj, nastupnoj enciklici Ivan Pavao II snažno svraća pozornost na svu istinu o čovjeku-osobi: »Čovjek u svoj istini svoga postojanja /.../ - taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje

16 P. RAMSEY, *The Patient as Person*, Yale Univ Press, New Haven 1970.

poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao.«¹⁷ Upravo je taj čovjek prvi i jedini put ostvarenja medicinske profesije.

Papine riječi izvire iz bogate stoljetne baštine Crkve što je došla do izražaja na Drugom vatikanskom saboru, koji veli: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskog a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu.«¹⁸ Bolest i bol tako su nešto uistinu ljudsko da Kristov učenik pokraj njih ne može proći ravnodušna srca.

Ono što vrijedi općenito za sve Kristove učenike, to na području zdravstva vrijedi osobito za Kristove učenike-liječnike, koji su službu suosjećanja i predanja svima koji trpe od bolesti, izabrali kao svoju životnu profesiju, kao stil života, kao put osobnog ostvarenja i posvećenja. Upravo i jedino na taj način Kristov učenik-liječnik daje svoj osobni odgovor na Učiteljev vapaj: »Bijah bolestan i pohodiste me« (Mt 25, 36).

Hodati svijetom ljudskog života, patnje i umiranja solidarnim srcem milosrdna Samaritanca (usp. Lk 10,29-36), po Kristovu primjeru činiti dobro svima potrebnima, to znači biti, živjeti i djelovati kao liječnik kršćanin, to znači ponovno učiniti nazočnim božanskog liječnika na ovoj zemlji: *Medicus christianus - alter Christus*.

MEDICUS CHRISTIANUS - ALTER CHRISTUS

Valentin POZAIĆ

Summary

*Addressing the founding meeting of the Society of Croatian Catholic Physicians in Zagreb, the author reviewed the ethical foundations of the Society's activity in three parts, beginning with "Apostolicam Actuositatem". First, he emphasized the fundamental value and inviolability of human life in the light of Christian anthropology. Second, opposing a culture of death and multiple possibilities for the manipulation of human life, he appealed for a culture of life. Third, the author presented the holistic ethical-moral point of view according to which the central preoccupation of all physicians is concern for the patient as an individual. The physician who passes through the realm of human life, suffering and death, with the heart of the merciful Samaritan realizes an exalted ideal: *Medicus christianus-alter Christus*.*

17 IVAN PAVAO II, *Redemptor Hominis - Otkupitelj čovjeka*, Rim 1979. - KS, Zagreb 1980., br. 14.

18 II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, KS, Zagreb 1970., *Gaudium et Spes* br. 1.